

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV-1010. Tālrunis: 67830735, 67210274. Fakss: 67830770. E-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneses

Jautrītes Briedes

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

Rīgā 2024. gada 24. jūlijā

lietā Nr. 2022-45-01

“Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam”

1. Satversmes tiesa 2024. gada 10. jūlijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2022-45-01 “Par Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļas, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunkta un 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1., 5. un 6. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam” (turpmāk – Spriedums), ar kuru nosprieda atzīt Izglītības likuma 9. panta 1.¹ daļu, pārejas noteikumu 102. punkta 1. apakšpunktu un 2022. gada 29. septembra likuma “Grozījumi Izglītības likumā” 1., 5. un 6. pantu (turpmāk – apstrīdētās normas) par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam.

2. Piekrītu Spriedumā secinātajam, ka apstrīdētās normas pēc būtības atbilst Satversmes 1. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam. Tomēr

turpmāk norādīto iemeslu dēļ uzskatu, ka Satversmes tiesai šajā lietā nebija jāvērtē apstrīdēto normu atbilstība Satversmes 114. pantam.

3. Satversmes 114. pants noteic, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Kā tas norādīts gan Spriedumā, gan Satversmes tiesas judikatūrā iepriekš, Satversmes 114. pantā ietvertu tiesību saturs atklājams kopsakarā ar Latvijai saistošiem starptautisko tiesību dokumentiem mazākumtautību tiesību aizsardzības jomā, it sevišķi Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (turpmāk – Konvencija).

Tomēr starptautisko tiesību dokumentu saturs nav vienkārši automātiski uzskatāms arī par Satversmes vai likumu saturu. Interpretējot Latvijas tiesību normas atbilstoši atzītajām tiesību normu interpretācijas metodēm, starptautisko tiesību dokumenti ir ņemami vērā pārdomāti, vienmēr adekvāti ievērojot Latvijas kontekstu.

Konvencijā nav definēts nacionālās minoritātes jēdziens. Kā secināms no Konvencijas paskaidrojošā ziņojuma, izstrādājot Konvenciju tika secināts, ka nav iespējams formulēt definīciju, ko varētu atbalstīt visas Eiropas Padomes dalībvalstis (*sk. Konvencijas paskaidrojošā ziņojuma 12. punktu*). Tas nozīmē, ka tas ir plaši interpretējams. Piemēram, tajā nav stingri nošķirtas tradicionālās nacionālās minoritātes un tā sauktās “jaunās minoritātes”, kā arī nav definēta saikne starp pilsonību un nacionālo minoritāti (*sal. Eiropas Centra nacionālo minoritāšu jautājumos (European Centre for Minority Issues) trešā ziņojuma 3. lpp. Pieejams: ecmi.de*). Ievērojama daļa valstu, pievienojoties šai Konvencijai, ir iesniegušas deklarācijas attiecībā uz nacionālo minoritāšu definīciju katras valsts un tās nacionālo tiesību izpratnē, norādot, ka nacionālās minoritātes ir tikai etniskās grupas, kas ir tradicionāli dzīvojušas valsts teritorijā un ir šīs valsts pilsoņi, vai arī norādījušas konkrētas etniskās grupas, uz kurām valstis attiecina Konvenciju (*sk. likumprojekta “Par Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību” anotāciju*). Tiek diskutēts par to, vai minoritāšu starptautisko līgumu piemērošanas jomu, kas parasti attiecas uz vēsturiskām,

senām minoritātēm, var attiecināt arī uz jaunām minoritāšu grupām, kas radušās migrācijas rezultātā. Nostājas šajā jautājumā ir ļoti atšķirīgas: dažas valstis stingri iebilst pret minoritāšu noteikumu attiecināšanu uz jaunām minoritātēm (piemēram, Vācija un Igaunija); citas ir piemērojušas atsevišķus noteikumus arī jaunām grupām (piemēram, Apvienotā Karaliste un Somija); savukārt citas nav paudušas oficiālu nostāju. Lielākā daļa starptautisko organizāciju, kas nodarbojas ar minoritāšu jautājumiem, ir pieņēmušas atvērtu pieeju. Tā neaizliedz brīvprātīgu asimilāciju, un tā neliedz dalībvalstīm veikt pasākumus, īstenojot vispārējo integrācijas politiku (sk. *Medda-Windischer R. Old and New Minorities: Diversity Governance and Social Cohesion from the Perspective of Minority Rights. Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies, 2017, Vol. 11, Issue 1, p. 30*).

Arī Latvija, ratificējot Konvenciju, ir definējusi savu nacionālās minoritātes jēdzienu. Proti, likuma “Par Vispārējo konvenciju un nacionālo minoritāšu aizsardzību” 2. pantā noteikts, ka “Latvijas Republika paziņo, ka termins “nacionālās minoritātes”, kas nav definēts Konvencijā, Konvencijas izpratnē nozīmē Latvijas pilsoņus, kuri kultūras, reliģijas vai valodas ziņā atšķiras no latviešiem, paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā un uzskata sevi par piederīgiem Latvijas valstij un sabiedrībai, vēlas saglabāt un attīstīt savu kultūru, reliģiju vai valodu. [..]”

No likuma pieņemšanas materiāliem secināms, ka likumdevējs ar Konvenciju Latvijā nav vēlējis piešķirt īpašas minoritāšu tiesības tā sauktajām “jaunajām minoritātēm”, tostarp tiem cilvēkiem, kas kā okupācijas varas nesēji šeit ieradās padomju okupācijas laikā, lai aizvietotu padomju režīma iznīcinātos, izsūtītos un bēgļu gaitās devušos Latvijas iedzīvotājus.

Tam, kāpēc Latvija izvēlējās šādu pieeju, ir loģiski tās vēsturē balstīti apsvērumi. Šie apsvērumi vairākkārt uzsvērti Satversmes tiesas nolēmumos. Kā viens no tiem ir arī Spriedumā norādītais, ka padomju okupācijas laikā Latvijā ieplūda liels imigrantu skaits, tostarp bijušās militārpersonas (sk. *Sprieduma 30.1. punktu*). Liela daļa no iebrucējiem neizrādīja ne mazāko vēlmi integrēties latviešu sabiedrībā. Kā Spriedumā atgādina Satversmes tiesa, sabiedrības saziņas jautājums tika risināts, īstenojot vispārēju rusifikāciju (sk. *Sprieduma 30.2. punktu*).

Rusifikācijas un asimilācijas rezultātā arī tradicionālās nekrievu mazākumtautības bija lielā mērā zaudējušas savu mazākumtautības identitāti (*sk. turpat*).

Ņemot vērā šos un arī citus Sprieduma 30. punktā norādītos argumentus, uzskatu, ka nav pamatoti un ir netaisnīgi piešķirt minoritātes īpašās tiesības cittautiešiem, kas okupētajā Latvijā bija ieradušies pretrunā ar starptautiskajām tiesībām kā Padomju Savienības pilsoņi un līdz ar to okupācijas varas nesēji un pašidentificē sevi ar krievu tautību. Minoritāšu tiesības nav piešķiramas arī šo cilvēku pēcnācējiem.

Tādēļ nevaru piekrist arī iepriekšējā Satversmes tiesas judikatūrā secinātajam, ka tie padomju okupācijas laika migranti, kuri nepieder pie vēsturiskajām mazākumtautībām, ir uzskatāma par topošu mazākumtautību, kurai būtu tiesības atsaukties uz Satversmes 114. panta un Konvencijas aizsardzību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu*). Salīdzinājumam arī turki Vācijā, lai arī pēc iecelšanas 20. gadsimta 60. un 70. gados veido skaitliski lielāko daļu to Vācijas iedzīvotāju, kas nav vācieši, oficiāli netiek atzīti par nacionālo minoritāti (*sk. Community and Integration. National Minorities. Pieejams: bmi.bund.de*).

Kā jau norādīju, Konvencijas interpretācija ir plaša, un, piemērojot Satversmes 114. pantu un pieņemot likumus, kas attiecas uz minoritāšu tiesībām, likumdevējs ir tiesīgs attīstīt savu nostāju un vērtējumus par Latvijas vēstures traģisko posmu un tā seku regulējumu mūsdienās. To likumdevējs ir darījis, arī pieņemot apstrīdētās normas, un to akceptē arī šis Satversmes tiesas spriedums.

4. No pieteikuma un Pieteikuma iesniedzēju pārstāvja tiesas sēdē norādītā izriet, ka Pieteikuma iesniedzējas Danas Džibuti tautība ir gruzīniete, viņas tēvs ir gruzīns, Latvijas pilsonis, bet māte – ukrainiete, Latvijas pilsonē. Savukārt Dominika Džibuti tautība nav norādīta, viņa tēvs ir gruzīns, Latvijas pilsonis, bet māte – krieviete, Krievijas Federācijas pilsonē. Abi bērni ir Latvijas pilsoņi, bet viņu dzimtā valoda esot krievu valoda. Arī Pieteikumu iesniedzēju saziņas valoda ģimenē ir krievu valoda. Pieteikuma iesniedzēju ģimenei ir radnieciskas saiknes ar krievu tautību, un tā sevi identificē kā krievu valodai un kultūrai piederīgu. Tāpēc

Pieteikumu iesniedzēju pārstāvis uzskata, ka Pieteikumu iesniedzēji pieder arī Latvijas krievu mazākumtautībai.

Šādam viedoklim nevaru piekrist. Proti, vispārīga piederība un identificēšanās ar kādu plašu tautu, tās valodu un kultūru Konvencijas un Satversmes 114. panta izpratnē nevar nozīmēt automātisku piederību attiecīgajai Latvijas minoritātei (mazākumtautībai), kas paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā. Pie tādām var pieskaitīt lībiešus, romus un krievu vecticībniekus, bet ne jebkuru Latvijas pilsoni, kura dzimtā vai ģimenē lietotā valoda ir krievu.

Piekrītu pieteikumā norādītajam, ka likumā ietvertais kritērijs “paaudzēm ilgi tradicionāli dzīvojuši Latvijā” neattiecas uz katru konkrētu personu tādā izpratnē, ka konkrētās personas senči paaudzēs ir dzīvojuši Latvijā, bet gan uz attiecīgo nacionālo minoritāti kopumā. Tomēr šī likumā ietvertā nacionālās minoritātes definīcija prasa personas piederību tieši konkrētai Latvijas tradicionālajai nacionālajai minoritātei. Likuma jēga ir piešķirt īpašas minoritātes tiesības tikai attiecīgajām tradicionālajām minoritātēm, un nevis cittautiešiem, kuri paši vai kuru ģimene Latvijā ir ieradušies salīdzinoši nesen, tostarp padomju okupācijas gados, un asociē sevi ar vispārīgu kādas tautas valodu un kultūru. Šīs personas nevar atsaukties uz Konvencijā un Satversmes 114. pantā ietvertajām minoritāšu tiesībām. Salīdzinājumam, arī Vācijā ir noteiktas īpašas minoritāšu tiesības dāņu minoritātei, kas tradicionāli dzīvo Vācijas ziemeļos pie Dānijas robežas. Taču ne jebkurš Vācijā iebraucis dānis, pat tad, ja viņš kļūst par Vācijas pilsoni, tiek uzskatīts par piederīgu dāņu minoritātei.

Turklāt uzskatu, ka ir būtiski ņemt vērā, ka Pieteikuma iesniedzēju tēvs ir gruzīns, Dana Džibuti un viņas māte ir ukrainietes, bet Dominika Džibuti, lai arī viņa māte ir krieviete, tautība nav izvēlēta. Piekrītu lietā pieaicinātās personas *Dr. h. c., Assessor. jur., Dipl.-Pol.* Egila Levita tiesas sēdē norādītajam, ka ikdienas sadzīvē, jo īpaši jauktu tautību ģimenēs, nav būtiski izvēlēties konkrētu tautību. Tomēr Konvencijas izpratnē ir nepieciešams skaidri izvēlēties piederību nacionālajai minoritātei. No E. Levita tiesas sēdē norādītā izriet arī, ka Konvencija piešķir īpašas tiesības tieši konkrētām minoritātēm, nevis jebkurai cilvēkam, kurš dzīvo Latvijā, bet nepieder pie šīm minoritātēm. Tādēļ arī viņš izteica šaubas, vai

Pieteikuma iesniedzēji, kas ir gruzīnu un ukraiņu izcelsmes, Konvencijas izpratnē var izvēlēties jebkuru identitāti, lai pastāvētu uz noteiktu skolu sistēmu noteiktā valodā. Piekrītu arī Latvijas valdības nostājam, ka Konvencijas garantijas nevar tikt attiecinātas, piemēram, uz etniskiem poļiem vai lietuviešiem, kuri par savu pirmo valodu uzskata krievu valodu. Neuzskatu, ka, piemēram, personai, kura sevi identificē kā poli, no Konvencijas izriet tiesības, piemēram, prasīt izglītības apguvi krievu valodā (*sk. Latvijas komentāru par Konvencijas konsultatīvās komitejas ceturto viedokli par Latviju 32. p. Pieejams: mfa.gov.lv*). Attiecīgi arī uzskatu, ka Pieteikuma iesniedzēji, kam ir gruzīnu un ukraiņu izcelsme, neraugoties uz to, ka viņu ģimenē lietotā valoda ir krievu un viņi sevi vispārīgi asociē arī kā krievu kultūrai piederīgiem, nevar atsaukties uz Konvencijas 13. panta un Satversmes 114. panta aizsardzību.

5. Šīs atsevišķās domas atspoguļo jautājumu, kas tiesas sēdes laikā tika diskutēts, taču, manā ieskatā, tiesa spriedumā izvērstu atbildi uz to nav sniegusi. Uzskatu, ka šajā jautājumā bija jāiedziļinās un tiesai tas turpmāk būtu jādara. Tādēļ pievienoju spriedumam atsevišķās domas. Citādi pievienojos spriedumam un tā secinājumiem.

Satversmes tiesas tiesnese

Jautrīte Briede